

[Politická situace a možnosti jejího zlepšení] [1988]

Mezi hlavní rysy dnešní politické situace v našich společnostech náleží především chronický stav nejistoty, nestability a krize prakticky ve všech sférách a na všech rovinách společenského života, přičemž oficiálně se přiznávají jisté poruchy pouze hospodářské povahy. Značná část všeobecných nejistot je také přímým důsledkem nejen toho, že se pravda o stavu naší společnosti tají, ale také a především proto, že tato plná pravda zůstává většinou utajena i samotným úřadům, vládě i stranickému vedení. To vrhá světlo na třetí aspekt, totiž na kvalitu a úroveň jak řídicích orgánů, tak na kvalifikovanost tzv. vedoucí síly, což prakticky znamená nejvyšších orgánů a aparátu strany. Komunistická strana si zajistila ústavně svou vedoucí roli. Střízlivý pohled na poválečnou historii nám však ukazuje, že komunisté skutečně vedli naše národy jen dvakrát. Poprvé uvolnili únorovým převratem a vyloučením všech jiných politických sil z účasti na moci zhoubné proniknutí tzv. stalinských metod do života celé společnosti, a když pak byla v SSSR zahájena polovičatá očištná politika, u nás stranické vedení už nevedlo, nýbrž ze všech sil a na všech frontách brzdilo. V šedesátých letech se zformovala silná reformní fronta uvnitř strany, jejíž působení vyvrcholilo v tzv. Pražském jaru. To u nás komunisté vedli společnost po druhé. Když se pak společnost začala trochu probouzet (většina občanů začala důvěřovat Dubčekovu vedení teprve pod dojmem tvrdých kritik zvláště ze strany NDR, PLR a SSSR), intervence udělala konec plánům i nadějím. Vnucená protireforma ve straně pak vedla opět k tomu, že strana přestala společnost vést a soustředila se jen na brzdění a potlačování. Poměrně široká důvěra v komunisty hned po válce (alespoň v českých zemích) byla zmarněna v padesátých letech, kdy na místo přesvědčení nastoupil strach a kdy aktivní podpora a spolupráce se stále víc měnila v pouhou kolaboraci. Rok 1968 překvapivě obnovil reputaci komunistů (za podstatné podpory interventů, kteří tak vyvolali masové projevy sympatií a podpory komunistického vedení zejména motivované vzdorem a odporem proti nejdříve politické a nakonec přímo proti vojenské intervenci). Vnitrostranický vývoj a příprava reformního programu tak utrpěly porážku, a neschopnost reformistů politicky vůbec nějak reagovat (a bylo jich téměř půl miliónu!) způsobila, že byla definitivně otřesena důvěra i v program reformní. Naprostá většina občanů je dnes (at už odůvodněně nebo jen emotivně a intuitivně) přesvědčena a nemožnosti reformovat sám komunismus a stranu.

Zároveň je třeba střízlivě vidět také tu skutečnost, že naše společnosti nemají v přítomné chvíli žádnou alternativní politickou sílu s promyšleným programem a dostatečným zázemím. V posledních letech se pomalu formuje sice staronová společenská síla, totiž katolicismus. Ale tady převažují zájmy církevně-politické a náboženské; o nějakém politickém zrání se zatím nemůže mluvit. V politickém ohledu vidíme jen vágní představy, naivitu, tu a tam konzervativní tendence, ale především roztržitost a konfuzi politických názorů. Jiná, byť jen potenciální politická síla se nikde nerýsuje. Z toho pak jednoznačně vyplývá, že v tomto okamžiku lze očekávat nějaký vliv na národní a společenský život a na politický vývoj v nejbližších letech jen ze dvou stran: z vnitřního vývoje komunistické strany domácí anebo z vlivů, jež na náš společenský vývoj dolehnou ze Sovětského svazu. Kde nechce tonout v iluzích, ví, že tyto dvě síly nemá momentálně kdo vyřadit ani nahradit.

Jak je vidět, situace nevypadá nijak růžově. Potřebujeme zkušené a vzdělané politiky, kteří si budou umět vybrat z toho, co navzdory ztrátovému hospodaření posledních dvou a vlastně celých čtyř desetiletí někdy v skrytosti vyrostlo a je k

dispozici (ovšem většinou bude třeba takové lidi nejprve objevit, neboť až dosud měli příliš mnoho důvodů, proč zůstat nenápadní). Ale kde je vzít? Mimo stranu takoví lidé nemohli vyrůst vůbec a v rámci strany vyrůstali nutně jako pokřivení, přinejmenším svým přetvářením a předstíráním souhlasu s katastrofální oficiální politikou. Byli by dobří samozřejmě i dva-tři skuteční státníci, ale to bychom už asi chtěli příliš. Ale bez vynikajících politiků, kteří budou mít alespoň v některých směrech volné ruce k inteligentnímu rozhodování, to v žádném případě nepůjde, ať už iniciativa k nějakým změnám přijde ze zkorumpované strany domácí anebo odjinud.

A pak tu ovšem je – abychom nevynechali nic – možnost nějakého náhlého zvratu, ať už by k němu došlo z jakýchkoliv příčin. Tak především je něco takového extrémně nepravděpodobné. Ale byla by to v každém případě katastrofa. Naše hospodářství funguje z posledních sil a na čestné slovo. Každá větší porucha by byla fatální ve svých důsledcích. Nikdo si nic takového nemůže rozumně přát a naprostá většina lidí si to opravdu nepřeje. Ne proto, že by podporovala současný režim, ale protože bezpečně ví, že by se situaci rapidně zhoršila. Lidé ostatně vědí i to, že každá reforma, i ta nejrozumnější a nejsprávnější, bude pro většinu z nás znamenat velké těžkosti. Neboť kdo ponese tíhu všech minulých desetiletí špatného hospodaření? Budeme to my všichni, naprostá většina obyvatelstva této země. A bude to vlastně v pořádku, protože jsme po celou tu dobu strpěli, aby nám vládli, aby nás „vedli“, aby o nás rozhodovali lidé, kteří k tomu nikdy neměli být puštěni.

Dnes se to všechno vymstí na všech. Ocitli jsme se v situaci, kdy nepostačí žádné komputery (i když to bez nich nepůjde) a žádné sebe víc sofistikované ekonomické a jiné metody. Podobně jako ve válce se v nejbližších letech rozhodujícím faktorem stane morální připravenost přinést oběti, aby se nám po jisté omezené době velkých těžkostí mohlo zase vést lépe, ovšem lépe po všech stranách a všem, bez diskriminace. Nepochybuji o tom, že lidé by to dovedli i pochopit a že by si nakonec nechali říct. Ale komu tady mají, komu tady vůbec mohou věřit? Potřebujeme opravdu novou morálku, a nejen pracovní. Ale jak je možno probudit lidi k vyšší a lepší morálce, když všude vidí, jak vedoucí osobnosti jsou lidé zmatení a váhaví, bezradní a bez štávy, mnohdy zkorumpovaní a vícekrát již vyměňivší plášť i prapor, lidé nevzdělaní a nedůstojní, opájející se mocí, ale hluboce nekompetentní? Jak budou moci i po výměně osob ti noví přesvědčit lidi, že jsou těmi pravými a že své věci rozumějí a že jsou opravdu konečně na svém místě? To potrvá, neboť to se nespraví jedním dvěma projevy. Máme proto před sebou i v nejlepším případě delší, několikaleté (přinejmenším) období, kdy nikdo z těch nových politiků, které veřejnost zatím ani pořádně nebo vůbec nezná, s žádnou velkou důvěrou počítat moci nebude. A bez důvěry se nic velkého projektovat ani nedá. Bez důvěry lidí, kteří nakonec to musí sami udělat, i když pod nějakým vedením, se nemůže nic zdařit.

A co pro to můžeme udělat my a lidé nám podobní, kteří žádný přímý politický vliv nemají a kteří přesto cítí, že mají také svou odpovědnost? Myslím, že je třeba zůstat velmi střízlivě při zemi. Dnes se mohou hnát do velkých projektů jen hlupáci a dobrodruzi, naivové nebo podvodníci. A ti nám ostatním pomoci nemohou. Musíme využít všech možností, které se otvírají a ještě otevrou, abychom dokázali něco pozitivního pro společnost udělat, aniž bychom přitom zůstávali slepí a hluší k tomu, zda tím opravdu pomáháme pozitivně i v širším kontextu, anebo zda naší jinak dobré práce někdo jen nezneužívá pro své dobro a proti našim spoluobčanům. Zkrátka, musíme se starat o to, abychom při své práci

i nad svou prací řádně uvažovali a abychom ve všem viděli také příslušné politické dimenze a politické důsledky. Proto si myslím, že velkou důležitost budou mít malé pracovní kolektivy, a to ať už v hospodářství, v technickém rozvoji, v kulturní tvorbě, ve vědeckém výzkumu i v sebevzdělávání atd. atd. Je třeba iniciativně a důsledně rozšiřovat sféry iniciativního podnikání nejrůznějšími směry a tak klást základy k opětné normální pluralitě společnosti. Řízení a kontrolu společnosti shora je třeba postupně, ale bez ustání omezovat a otvírat nové volné prostory pro svobodnou iniciativu – a to všude a ve všem: v práci, v zábavě, v osobních zálibách, v mimopracovních zájmech a jejich rozšiřování, v soukromém sebevzdělávání a studiu, ve vytváření nejrůznějších kroužků, spolků a organizací, třeba paralelně několika vedle sebe stejně zaměřených – a bez úsilí o nějaké sjednocování, organizování shora a o nějakou ústřední indoktrinaci, atd. atd. Čím víc a čím různorodější budou takové iniciativní a opravdu fungující skupinky a týmy (které nebudou mít nejmenší důvod, proč nějakou činnost jen předstírat!), tím svobodnější a pro nějaké diktátůrky nezvládnutelnější bude celá společnost. Pro vnitřní cíle si každá společnost či spolek nebo sdružení může rozmnožovat zprávy nebo studijní materiály atd. bez omezení, a větší skupiny, pokud na to dobrovolnými příspěvky vyberou dost finančních prostředků, budou moci vydávat časopisy nebo dokonce i noviny. Úřady jim to budou umožňovat a usnadňovat a ne je za to stíhat. A začneme-li takto zgruntu a od skutečných počátků, vynikající lidé, užiteční všem, nám opět vyrostou, aniž by je někdo pokřivoval, a budeme mít zase dost velkých vědců i umělců, o jejichž věhlasu budou rozhodovat jejich díla a ne nějakí úředníci, a budeme mít také dost vynikajících politiků, a snad tu a tam i nějakého velkého státníka.

To všechno si však vyžádá dost času. Nikdo by si neměl dělat iluze o tom, že to, co se usilovně kazilo čtyřicet let (a vlastně padesát, když připočteme dobu po Mnichově), se dá spravit a dát do pořádku za pár měsíců. Musíme se připravit na jistou obdobu národního obrození, totiž na významnou etapu obrození společenského. A protože zatím nemáme dost sil, abychom se o to pokoušeli ve velkých projektech, musíme začít alespoň v malém, každý na svém místě. A uděláme-li to, pak výsledky už nebudou tolik záviset na tom, kdo zrovna sedí ve vládě a jací funkcionáři nebo volení předáci nějaké strany budou jednat a dělat usnesení. Bude nám stačit, když nám dají alespoň pokoj a když nás nechají pracovat. Dříve nebo později si je vyměníme tak, aby se nám líbili víc.

14. 2. 1988